

ВИВЧЕННЯ МИРУ ТА РЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ: НОВИЙ НАПРЯМОК СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН¹

Початок ХХ століття ставить нові вимоги перед людством в усіх галузях суспільного життя. Одним з найбільш актуальних питань нової епохи буде питання змісту та якості освіти.

Освіта, що в розвинутих країнах є одним з головних компонентів соціального капіталу, без сумнівів набуде такої якості і в Україні. Тому інвестиція часу, а також і грошей в освіту, повинна розглядатися як один з найбільш перспективних видів інвестицій.

Вже сьогодні, на схилі ХХ століття стала помітною тенденція до професіоналізації освіти, тобто відповідності отриманих знань вимогам часу.

Однією з найбільш актуальних вимог сьогодення є вміння цивілізовано вирішувати безліч конфліктів, що супроводжують нас протягом всього життя в сім'ї, в організації, державі та в світі загалом. Здатність ненасильницькими способами розв'язувати конфлікти є також невід'ємною складовою політичної та громадської культури, складовою, яку ще рідко вказують сучасні дослідники цього явища.

Недостатній розвиток цієї проблематики мав свої причини і особливості як у західних країнах, так і в колишньому СРСР. Страшні наслідки другої світової війни, напруженість у стосунках між Радянським Союзом та США, викликана початком холодної війни, призвели до домінування функціоналізму у західному суспільствознавстві, що трактував конфлікт як відхилення від норми, своєрідну хворобу суспільства. Упереджене ставлення до нього як до чогось неприємного, страшного і тому небажаного породило у західному суспільстві негативне ставлення до конфлікту як до явища, що не повинно бути в полі зору серйозного вивчення. У радянському суспільстві на питання вивчення конфлікту взагалі було накладено табу, оскільки, згідно з комуністичною ідеологією, в суспільстві, що прямує до комунізму, не було і не могло бути конфліктів. Таке загалом негативне ставлення до конфлікту, яке утвердилось в усьому західному світі незалежно від типу політичного режиму, було зумовлено ще одним спільним для всього окцеденту фактором – християнством. У християнстві, на відміну від, скажімо, буддизму чи даосизму, конфлікт (боротьба Бога з Дияволом) – це неминуче зло, якого неможливо уникнути, а тому потрібно перебороти в цьому світі, щоб дістати вічний мир в раю.

Християнство наклало значний відбиток на західний, окцедентний тип політичної культури. Тут для нас є цікавим вплив двох, протилежних за своїм спрямуванням ідей: страждання та релігійного панування. Страждання є єдиним спасінням душі у світі, де править Диявол. Панування (релігійне домінування) – оскільки західний світ дістав правдиве знання про Бога і шляхи спасіння людства. Ідея релігійного домінування християнства особливо проявилась у середньовіччі у період христових походів. Ідеї страждання та домінування християнства у різних модифікаціях та різних історичних епохах наскрізно проходять через всю історію західного світу.

Як наслідок, у західному світі утвердилось ставлення до насильства як виправданої необхідності, і до конфлікту як неминучого зла. Необхідність перегляду цих положень стала поступово усвідомлюватись на Заході, а віднедавна, щоправда з точки зору практичних міркувань, - необхідності уникнення масштабних етнічних та соціальних конфліктів, і на Сході Європи.

Україна – одна з небагатьох пострадянських держав, що змогла уникнути цих потрясінь. Проте економічні негаразди, матеріальна скрута, зростаюче безробіття не гарантують їх відсутності у майбутньому. Тому, як ніколи актуальним сьогодні стає

---

¹ При написанні статті були використані матеріали: A Master's Degree in Peace and Conflict Resolution by J.Haltung and G.Kent, University of Hawai'i, 1996

питання про перегляд усталених світоглядних положень стосовно насилля та конфлікту, їх функцій та впливу на життя суспільства.

Новим міждисциплінарним напрямком, який дає основні знання про сутність конфлікту, типи та форми його прояву, а також вміння розв'язувати конфлікти ненасильницьким шляхом є Peace and Conflict Resolution (Вивчення миру та розв'язання конфлікту). На Заході цей напрямок здобув визнання і утвердився як академічна дисципліна в багатьох навчальних закладах. Вже більше 10 років як існує наукове звання магістра і доктора з питань вивчення миру і розв'язання конфлікту.

Програма передбачає інтенсивне однорічне або, як правило, двохрічне навчання. Чотири основних і десять спеціалізованих курсів пропонується студентам, що як правило, мають закінчену вищу освіту, для здобуття звання магістра (MPCR).

Вивчення миру та розв'язання конфлікту сьогодні є складним, професіоналізованим і трансдисциплінарним напрямком. Викладання вимагає поєднання традиційних наук, таких як економіка, філософія, соціологія чи політологія з новими міждисциплінарними підходами, що розроблені в рамках соціальної психології, порівняльної політології та ін.

В даному випадку я використовую програму, підготовлену професором Й.Гальтунгом, що пройшла апробацію в різних університетах Європи та США, і в даний час є основою програми Європейського Університету Миру, що знаходиться у м. Стадшляйнінг, Австрія.

Основні принципи програми

1. За Мир мирними засобами. Мир розглядається як процес зменшення насилля, як процес ненасильницької і творчої трансформації конфлікту. Праця задля миру – це праця проти насилля у різних проявах. Перше – прямого насилля, що звичайно асоціюється з військовою силою, друге – структурного насилля (економічної експлуатації, відчуження та політичного тиску) і третє – культурного насилля, що служить для виправдання перших двох типів. Програма передбачає оволодіння навиками мирного зменшення насилля і водночас творчими підходами до трансформації конфлікту. Всі курси програми орієнтуються не на навчання в військовій майстерності та залякуванні опонентів, а на непровокативних, захисних, миротворчих вміннях, що також є відкритими для військових.

2. Академічна свобода. В рамках програми “За мир мирними засобами” кожен підхід, кожен погляд має право на існування. Оскільки більшість положень в даній галузі є контроверсійними, змістовність програми можлива лише за умови академічної свободи.

3. Професіоналізм. Основною метою програми є навчання людей, які можуть не лише теоретично і практично вивчати конфлікти, але й використовувати практичні вміння задля їх регулювання. Активні учасники, а не лише мислителі, теоретики і вчені повинні складати контингент випускників програми.

4. Проблемний підхід. Програма повинна складатися таким чином, щоб відповідати реальним життєвим потребам. Те саме стосується підбору викладачів.

5. Груповий тренінг. Студенти кожного року навчання складають окрему групу, що працює разом протягом всього періоду навчання. Це дає можливість розвинути внутрішні групові здібності і створити добрий колектив.

6. Основні і спеціалізовані курси. Важливо мати одні і другі. Вивчення миру є багатостороннім напрямком. Кожен заклад може підібрати курси (з 5 запропонованих) відповідно до своїх потреб.

7. Окремі модулі можуть бути координовані запрошеними викладачами з інших закладів, а також і практиками-дипломатами і державними діячами з різних частин світу. Кілька університетів можуть створити об'єднання для кращої координації і обміну спеціалістами.

Вивчення миру (Peace Studies) – це нова і швидко зростаюча трансдисциплінарна галузь знань. Вона має яскраво виражену ціннісну орієнтацію, в якій мир є найвищою цінністю, метою і водночас об'єктом вивчення. Мимовільно напрошується аналогія з медициною, для якої здоров'я є тим, чим мир – для Peace Studies.

Так само як у медицині існує поділ між негативним (відсутністю хвороби) і позитивним (здатністю стримувати насилля) розумінням миру. Поділ на збереження

(Peace Keeping) і будівництвом (Peace Building) миру є подібним до терапевтичної і лікувальної медицини.

Так само як існує багато форм хвороби, так і існує багато форм насильства, що вказує на те, що в рамках вивчення миру складається декілька підходів до розвитку цієї дисципліни. Одним з можливих підходів є використання теорії основних людських потреб, що спирається на такі положення:

- Насилля це будь-яка шкода для основних потреб людини і природи
- Мир це процес творчого і ненасильницького управління конфліктами, спрямований до вищого рівня задоволення основних потреб
- На думку авторів програми серед різноманітних людських потреб визначальними є чотири, визначені у формі опозиції:

Індивідуально орієнтовані	Структурно орієнтовані
Вживання	Добробут
Смерть	Злидні
Свобода	Ототожнення
Утиски	Відчуження

Насилля завдає шкоди, болю і навіть вбиває людське тіло; насилля забирає життя повільно через хвороби і голод і насилля завдає шкоди, болю і навіть вбиває людський дух шляхом політичних утисків і репресій, врешті, насилля позбавляє сенсу людське існування шляхом відчуження (алієнації). До цього потрібно додати і п'яту форму насилля – насилля по відношенню до природи, що знижує її здатність до самовідтворення, уражуючи тим самим потреби природи.

Відповідно до цього можна визначити п'ять спеціалізацій в межах програми вивчення миру:

1. Мир задля виживання / безпека.
2. Мир задля добробуту та економічної справедливості.
3. Мир задля свободи і політичної справедливості.
4. Мир задля культури, що надає сенсу людському існуванню.
5. Мир задля природи / екологічного балансу.

Кожен з напрямів програми наголошує на тій чи тій формі незадоволення основних потреб людини і природи, а також можливостях їх задоволення. Метою програми є розвиток здібностей і компетенції в усіх напрямках, незалежно від ідеологічних орієнтацій. (1 і 3 пункти більш право-орієнтовані, 2 і 4 – ліво-орієнтовані, 5 – є сильним для обох).

Запропонована програма може бути використана повністю або частково з можливостями корегування окремих курсів в залежності від специфіки і потреб ВНЗ.

Інститут аналізу та регулювання конфлікту, що створюється на базі Острозької Академії, планує розвивати свою діяльність у кількох напрямках, одним з яких є методологічне забезпечення викладання навчальних курсів, що є близькими до розглянутих у даній програмі.

В майбутньому можливе відкриття в рамках гуманітарного факультету Острозької академії спеціалізації за напрямком вивчення миру та розв'язання конфлікту.

Таким чином, Острозька академія могла б виступати як базовий вітчизняний ВНЗ для розробки програм та підготовки спеціалістів з розв'язання конфліктів.